

Overzicht van onderzoek arbeid en ondernemerschap voor de agrarische sector – Huub Oude Vrielink (IMAG)

Het Platform Arbeid is er om te bevorderen dat kennis van de onderzoekers naar de klanten gaat en omgekeerd kennisvragen van de klanten naar de onderzoekers. Het wil een medium zijn, ingericht door LNV, om te zorgen dat die communicatie over kennis op de terreinen arbeid en ondernemerschap wordt bevorderd d.m.v. themadagen en binnenkort ook via internet.

Er zijn bij het onderzoek en de communicatie van het onderzoek vele partijen betrokken. Allereerst heeft LNV onderzoeksprogramma's uitstaan die worden voorgezeten door een programmaleider, primair verantwoordelijk voor de uitvoering. De onderzoeksprogramma's worden aangestuurd en begeleid door begeleidingscommissies waarin een aantal partijen deelnemen die belang hebben bij de kennisontwikkeling. Ter verbetering van de arbeidsomstandigheden in de agrarische sector heeft de overheid zich gecommitteerd, samen met de werkgevers en werknemers organisaties. De vertegenwoordigers van de organisaties zitten in de Branch Begeleiding Commissie (BBC). Onderzoeksprojecten zijn een onderdeel van de activiteiten ter verbetering van de arbeidsomstandigheden. Deze onderzoeksprojecten worden begeleid door klankbordgroepen, mensen uit de praktijk en belanghebbenden die zorgen dat de kennis op de juiste plaats terechtkomt, die bijsturen in de uitvoering, etc. Daarnaast zijn er andere partijen zoals productschappen, onderwijs en verzekeraars die ook belang hebben bij bepaalde onderzoeken en kennis. Al die mensen bij elkaar vormen het Platform Arbeid.

Het onderzoek binnen het kader van het Platform Arbeid bestaat uit:

- Arboconvenant onderzoek;
- Onderzoek meetlat voor de arbeidsomstandigheden (arbeidskwaliteit);
- Onderzoek naar ondernemerschap en transities.

Voor verdere informatie wordt verwezen naar de uitgereikte hand-out.

Discussie:

- Veel van de Arboconvenant onderzoeken worden begeleid door een klankbordgroep (b.v. fruit/boomteelt). Deze klankbordgroep begeleidt de opstart. Soms zijn er beslismomenten opgenomen voor communicatie met de klankbordgroep en aan het eind wordt overlegd over de wijze van kennisverspreiding. De startpunten van de grote onderzoeksprogramma's van LNV zijn gebaseerd op het beleid. Vervolgens worden begeleidingscommissies geformeerd.
- Waar kan ik met mijn vragen terecht en hoe kom ik in contact met de klankbordgroepen? Hoe krijg ik inzicht in al die programma's en projecten? Waar kan ik projecten aankaarten, vragen stellen b.v. over endotoxine? Het Platform zou een intermediair kunnen zijn. In de BBC is het onderwerp endotoxine besproken maar in hoeverre past het onderwerp endotoxine binnen de context van het convenant? Dit arboconvenant gaat met name over fysieke en psychische belasting, en reïntegratie. Daarvoor is een meerjarige begroting opgemaakt. Wil je

- andere onderwerpen opnemen dan moeten er binnen de begroting gelden worden gereserveerd.
- Waar kan ik vragen stellen vanuit de behoeftes die in mijn achterban leven om na te gaan of er ruimte is voor bepaalde onderzoeken? Kijk naar de kaders van het convenant/programma of het gewenste onderzoek daarin past. Kaart het in ieder geval aan bij de BBC's en klankbordgroepen (laat je stem horen). Indien er veel draagvlak voor een bepaald onderzoek bestaat is het soms mogelijk daar aandacht aan te schenken (binnen het bestaande onderzoek dan wel vervolgonderzoek).

Agrarisch ondernemen is niet zonder risico! – Esther Hartman (WUR-ABE/IMAG)

Het lopende onderzoek betreft een risicoanalyse onder zelfstandige agrariërs gebaseerd op een groot databestand van een verzekeringsmaatschappij. Kortdurend en langdurend claims (arbeidsongeschiktheid) zijn vooral het gevolg van ongevallen, gevolgd door rugklachten en klachten van de extremiteiten. Uit een verdere analyse blijkt dat de claims in de varkenshouderij en de champignonteelt veel groter is dan de andere agrarische takken. Wat zit daar achter? Per bedrijfstak is er een enquête gestuurd naar mensen die een claim hebben ingediend (cases) en naar mensen die geen claim hebben ingediend (de controles). In de enquête werd informatie ingewonnen over persoons-, psychosociale en bedrijfsfactoren. De gegevens zijn daarna verwerkt via een logistische regressie tot een risicoanalyse. Deze is apart uitgevoerd voor rug, extremiteiten en ongevallen. Rugklachten komen het meeste voor in de melkvee- en varkenshouderij. Een duidelijke factor is ook de leeftijd van de ondernemer. Per jaar dat men ouder wordt neemt het risico 6% toe.

Mensen met een flink overgewicht (27 kg) hebben een 2x zo grote kans op rugklachten dan mensen met een lager overgewicht. Voor personen die al eerder rugklachten hadden lopen een 3x zo groot risico om daar weer een claim voor in te dienen. Rokers hebben ook een 2x zo grote kans om een claim in te dienen dan niet rokers.

Bij de psychosociale belasting spelen werktempo en werkhoeveelheid een grote rol. Mensen met een hoog werktempo en veel werk blijken 60% meer kans te hebben op een claim. Bij meer dan 1000 uur trekker rijden per jaar bestaat een 2,4 grotere kans op een claim. Voor de rugklachten is er geen verschil tussen bedrijfstypen. Wat betreft rug en extremiteiten is er nog niet gekeken naar werkmethoden.

Het ongevallenonderzoek is afgerond per bedrijfstype. Ten opzicht van de tuinbouw blijken er op de varkenshouderij, de melkveehouderij en de gemengde bedrijven meer ongevallen voor te komen. Hiervan worden 30% veroorzaakt door vee. Verder speelt leeftijd en roken een rol. Binnen de melkveehouderij is naast leeftijd en roken het aantal uren in contact met koeien van invloed. Een toename van 500 uur per jaar geeft een verhoogde kans op een ongeval met 70%. In de varkenshouderij blijkt naast leeftijd en roken de werkduur een rol te spelen. Een toename met 10 uur per week neemt de kans op een ongeval toe met 50%.

Het bedrijfstype speelt ook een rol bij klachten van extremiteiten. Als de tuinbouw als referentie genomen wordt blijkt er een verhoogd risico te zijn in de varkenshouderij, champignonenteelt en in de gemengde bedrijven. Ook hier speelt roken en het eerdere klachten een rol.

Samenvatting:

- In alle modellen hebben leeftijd en roken invloed op het aantal claims.
 - o Preventie: aanpassen werk aan leeftijd.
- Indien alle cases zouden stoppen met roken zou 24% van de claims voorkomen kunnen worden als je ervan uitgaat dat roken de oorzaak is van het claimen.
- Overgewicht heeft invloed op rugklachten.
- Eerder klachten hebben een verhoogde risico op klachten van rug en extremiteiten.
- Bedrijfstypen komen terug bij de ongevallen en extremiteiten.
- Het aantal uren trekker rijden heeft invloed op rugklachten. Indien alle chauffeurs minder dan 1000 uur per jaar trekker rijden dan kun je 5% van de gevallen voorkomen.
- Verminderde werkduur en uren diercontact vermindert het aantal cases.
- Bij psychosociale belasting blijkt dat mensen met een hoog werktempo of veel stress hebben verhoogde spierspanning in b.v. nek/schouders of in de rug waardoor ze eerder klachten krijgen. Bij een lager werktempo kan 19% van de gevallen worden voorkomen.

In het vervolgonderzoek zal worden gekeken naar:

De invloed van de inhoud van het werk: zijn er fysieke factoren die invloed hebben risico van problemen bij rug en extremiteiten en welke andere factoren dan bedrijfstype nog een rol spelen.

Discussie:

- Als mensen ziek worden gaan ze over het algemeen minder werken. Er is geen relatie gevonden tussen ouder worden en minder uren draaien. Men zou de taken kunnen bekijken door bij ouder worden of ziekte zware taken door anderen laten uitvoeren. Bij weinig werknemers (zoals in de veehouderij) is dit vrijwel onmogelijk.
- Hoe moet je het preventiebeleid inzetten? Klachten nemen toe met de leeftijd. Jongeren moeten zich eerder bewust worden dat ze veel te zwaar werk doen. Bij ouderen is het vaak te laat.

Hoge oogstprestatie én goede arbo in de champignonenteelt: een haalbare combinatie? – Anton van Roestel

Het onderzoek gaat over het plukken van champignons van een bepaalde diameter voor de versmarkt. De taak bestaat uit kijken en bewegingen van het hoofd, de romp en de armen. Daar de champignons in stellingen met een onderlinge afstand van 40 cm worden geteeld, waarbij de plukker soms 70 cm diep moet reiken, moet een compromis gevonden

worden tussen arm heffingen en bukken. Dit werd toegelicht met video film waarop verschillende plukmethoden te zien waren.

Enkele van de problemen in de champignonteelt zijn:

- Aandeel oogstkosten is 35 – 40%
- Hoog ziekteverzuim
- Oogsten in stellingen: kort cyclische arbeid met zware fysieke belasting

De doelstelling van het onderzoek:

- Vaststellen van de effecten van bedrijfsaanpassingen op de oogstprestatie en de arbeidsomstandigheden, met name bedbreedte, aanwezigheid van een bovenliggend bed en één- of tweehandig plukken.

Het onderzoek werd uitgevoerd met ervaren pluksters onder verschillende praktijkomstandigheden. De arbeidsbelasting van de verschillende methoden werd vergeleken op basis van:

- Dynamische belasting van hoofd, romp en armen
- Mate van buiging, draaiing of strekking in genormeerd

Resultaten:

- Een toenemende bedbreedte heeft een toename van de arbeidsbelasting tot gevolg
- Geen bovenliggend bed resulteert in een lagere armbelasting
- Tweehandig plukken heeft een positieve invloed op de oogstprestatie met een lagere arbeidsbelasting

In het vervolgonderzoek zal er gekeken naar de afhankelijkheid van de oogstprestatie van teeltfactoren, organisatie van de oogstarbeid, hulpmiddelen en wat de meest haalbare combinatie is om de arbeidsomstandigheden te verbeteren.

Ergonomische beoordeling van professionele snoeischaren – Huub Oude Vrielink (IMAG)

In de fruit- en boomteelt wordt snoeien ervaren als een probleem vanwege de arbeidsduur, fysieke belasting, klachten, etc. In het onderzoek zijn hand- en armbelasting in de praktijk en in het laboratorium (kunstboom) vergeleken bij het gebruik van zeven verschillende typen professionele snoeischaren door acht ervaren snoeiers. Daarbij werden snoeiprestatie, snoeikwaliteit, fysieke belasting (onderarmbelasting m.b.v. electromyografie), schokken (m.b.v. een opnamer volgens ISO 5349) en comfort (geluid en bewegingsvrijheid) gemeten.

Resultaten:

- Vooral elektrische en in mindere mate pneumatische snoeischaren verminderen de fysieke belasting aanzienlijk; eventuele bezwaren zijn lagere snoeikwaliteit, prestatie en aanschafprijs
- De schokbelasting van handscharen is aanzienlijk en groter dan van de pneumatische scharen
- De schokbelasting van elektrische scharen is gering

Discussie:

- Er is niet gekeken naar de krachtoverbrenging van de schaar op de tak (techniek van de schaar) maar alleen naar de kracht de snoeier nodig heeft om de schaar te bedienen en in bedwang te houden. Bij elektrische scharen heeft de motor een startmoment (draaimoment) en dan is er een reactie (draaislag) in plaats van achteruitslag. Bij het onderzoek zijn spieren gemeten die vooral verantwoordelijk zijn voor het knippen. In de arm zijn veel spieren verantwoordelijk voor het knippen maar ook voor dragen. Nagegaan zal worden of de bij het onderzoek gemeten spieren ook verantwoordelijk zijn voor het controleren van deze draaibeweging.
- De beksnelheid van de pneumatische scharen is groter dan bij de elektrische scharen en de eerste leveren dus ook een hogere prestatie.
- Het onderzoek wijst uit dat snoeien met handscharen aanzienlijk zwaarder is, met name m.b.t. schokken. Pneumatisch snoeien is een stuk lichter, maar het vasthouden ervan vraagt nog altijd rond 40% van de maximale kracht. Veertig procent over een dag is te veel. Elektrische snoeischaren vragen rond de 25%. In de praktijk heeft men wel interesse in elektrische snoeischaren (dan moet die wel sneller open en dicht gaan) maar de prijs (plus accu en reserve accu) is te hoog. Ook deze informatie is belangrijk voor fabrikanten die hun scharen willen verbeteren. Je ziet ook dat fruitkwekers wisselen van schaar; ze werken voor een gedeelte van de dag met een handschaar en wisselen dat af met een elektrische- of pneumatische schaar.

Omschakelen naar duurzame landbouw: drempelvrees of serieus probleem? – Carolien de Lauwere – (IMAG)

Daar het aantal boeren en tuinders dat omschakelt naar duurzame landbouw achter blijft bij de doelstellingen van de overheid. De onderzoeksvragen betreffen de motieven om het wel of niet te doen, de risico's en onzekerheden. Ingegaan wordt op economische, ideologische, institutionele en productietechnische motieven en onzekerheden. Wat voor de ene ondernemer een motief is om wél om te schakelen kan voor de ander een motief zijn om dit niet te doen. Dit heeft te maken met de drive en risicoperceptie van de ondernemer. Naast de genoemde onzekerheden speelt het ondernemerstype, de toegankelijkheid van kennis/ zoek- en leergedrag, en financiële speelruimte een rol. De diversiteit onder ondernemers is groot. Beleid moet dus 'maatwerk' zijn, dat is afgestemd op verschillende ondernemerstypen, bedrijfstypen, bedrijfsomstandigheden en dergelijke.

Conclusies:

Voor een succesvolle omschakeling naar duurzame landbouw is het belangrijk dat:

- Alle partners in de keten gezamenlijk heldere afspraken maken over wat 'duurzame' landbouw precies inhoudt en deze regelmatig bijstellen.
- De benodigde capaciteiten/competenties bij de onderneming aanwezig zijn.
- Alle partners in de keten (van primaire producent tot consument) bereid zijn hun 'eigen' bijdrage aan de omschakeling naar duurzame landbouw te leveren (in de vorm van prikkels, middelen en/of kennis).

Discussie:

- Oorspronkelijk ging het onderzoek om de motieven van boeren en tuinders die nodig zijn voor omschakeling van boeren naar biologische of geïntegreerde teelt (plantaardige productie). De gevonden data zijn algemeen toepasbaar op transitie. Bijvoorbeeld het Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) geldt voor de hele ketens in alle sectoren.
- Hoewel uit het onderzoek blijkt dat boeren die willen omschakelen, de overheid geen betrouwbare partner vinden wordt verondersteld dat die het wel is. De overheid is gebonden aan de regering volgens een parlementaire democratie. De overheid is per definitie niet onbetrouwbaar, maar de regering wisselt en dat is onbetrouwbaar.

Ondernemerschap: analyseren en ontwikkelen – Herman Schoorlemmer – (PPO-agv)

Het onderzoek wordt gefinancierd uit de systeeminnovatieprogramma's van het LNV, dat middels verkenningen, innovaties en implementaties op bedrijvennetwerken, de systemen duurzamer te maken. De uitgangspunten zijn streven naar bedrijfscontinuïteit en evenwicht tussen People, Planet en Profit (3 P's). Het doel is om inzicht te krijgen in de sterke punten en leemtes in het ondernemerschap als vertrekpunt voor verbetertrajecten, daarnaast een reflectie voor de deelnemers (krijgen een beeld hoe het ondernemerschap in elkaar zit). Via een vragenlijst worden kennis, kundes en persoonskenmerken in relatie tot de 3 P's uiteengehaald en wordt het ondernemerschap getoetst.

Uit de analyse komen lagere scores naar voren op strategisch management, personeel en persoonlijke kenmerken en blijkt dat er verschillen zijn tussen de groepen ondernemers. Daarnaast is er een analyse per individueel bedrijf die de score aangeeft t.o.v. de rest. De resultaten van het onderzoek worden gebruikt voor het opzetten van participatieve trajecten (ontwikkelingsprojecten samen met de ondernemers) gebaseerd op:

- Resultaten vragenlijst;
- Terugkoppeling resultaten met de ondernemers;
- Wensen van ondernemers.

Eén van deze trajecten is het verbeteren van klant- en ketengerichtheid d.m.v.:

- In kaart brengen klanten en belang ketengerichtheid;
- Meten klanttevredenheid;
- Plannen en uitvoeren verbeteringen per bedrijf;
- Samenwerking met WLTO en Bio Keten West;
- Ketengericht denken, klantrelatie opbouwen, reflectie.

Verder zal er een participatief traject uitgewerkt worden over:

- Strategisch management;
- Werken aan maatschappelijke waardering/Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen;
- Middelen management/kostprijsberekening.

Discussie:

In het onderzoeksprogramma systeeminnovatie lopen kennisvragen en implementatie door elkaar heen (co-innovatie). Het gaat erom samen met andere partijen (o.a. LTO) de ontwikkelingen op gang te brengen op verschillende trajecten d.m.v. cursussen. Omgaan met personeel scoort laag en wellicht wordt dit later in een traject meegenomen. Daarentegen is in sommige sectoren het animo van ondernemers om hier meer aan te doen klein.

Toekomstige onderzoeksagenda: resultaten van een inventarisatie en discussie – Huub Oude Vrielink (IMAG)

In 2004 zullen er weer nieuwe projecten voor het arboconvenant uitgezet worden: hoe gaat dat? In de voorbije periode zijn die projecten in het kader van het arboconvenant door een nulmeting en de BBC uitgezet. Hoe het in de toekomst gaat is nog niet bekend. Het platform is er ook om te communiceren over kennisvragen van klanten. Deze zijn via een vragenlijst geïnventariseerd (7 reacties). De uitvoering ervan via projecten wordt niet door het platform bepaald omdat die niet de middelen en de regie heeft om dit te doen. Het platform arbeid heeft wel een stem. De essentie is te proberen om datgene wat een breed draagvlak heeft te verwoorden en neer te leggen bij diverse instanties waar wel projecten geëntameerd kunnen worden.

Na een korte toelichting op de geïnventariseerde vragen worden de deelnemers worden uitgenodigd om hierop te reageren:

- Welke kennisvragen zijn essentieel en ontbreken er onderwerpen?
- Hebben de kennisvragen voldoende richting en welke partijen voelen zich probleemeigenaar.
- Zijn er onderzoekers die het voortouw willen nemen in het formuleren van de inhoud om te voorkomen dat het ergens blijft liggen.

Het gaat in het bijzonder om bij de onderzoekers serieuze problemen (b.v. over endotoxine) kenbaar te maken. Het platform kan die problemen bij de juiste mensen op tafel leggen. Als een probleem een breed draagvlak heeft wordt het opgepakt door een aantal mensen en dan blijft het niet meer hangen en onderzocht waar het probleem kan worden uitgezet. Deze discussie is een eerste poging om helder te krijgen wat er nu leeft bij de klanten van het onderzoek op het gebied van arbeid en ondernemerschap in de landbouw. Het is niet aan het platform om besluiten te nemen over projecten die wel of niet doorgaan.

Discussie:

Een aantal deelnemers is van mening dat de resterende tijd te kort is om de lijst met onderwerpen te bespreken. Voorgesteld wordt om met een voorstel te komen waar uitgebreid op de zaken wordt ingegaan en wat de procedure is voor wat of niet van belang is. Het platform arbeid wordt gevraagd om hier een middag aan te wijden om de procedures te ontwikkelen en voorstellen in te dienen en daarna criteria op te stellen waar aan voldaan moet worden.

Opgemerkt wordt dat het arboconvenant zich voornamelijk richt op de primaire sector en niet op de verwerkende sectoren. Voorgesteld wordt om meer tijd te nemen om ook de kennisvragen uit de secundaire sector verder te formuleren.

In de BBC worden een aantal onderwerpen ondersteund die samen met de sociale partners binnen het kader van het arboconvenant zijn vastgelegd. Er is afgesproken dat onderzoek wordt gedaan om de stand van de techniek te bevorderen (het uitgangspunt van het arboconvenant), m.a.w. processen binnen de landbouw positief beïnvloeden, b.v. het verminderen van de fysieke belasting. Het gaat om innovaties die de arbeidsomstandigheden verbeteren. Verder moet bekeken worden of er nog andere kritische arbeidsprocessen zijn die onderzocht moeten worden om de processen op een hoger niveau te brengen. Tevens moet worden gekeken naar sectoren waar veel werknemers zijn en waar veel uitval is (ziekteruim en instroom in de WAO). Zo is een belangrijk onderwerp bestrijdingsmiddelen niet opgenomen in het arboconvenant. Maar het platform arbeid is breder, het betreft niet alleen het arboconvenant. De onderzoeken ondernemerschap, transities en meetlat arbeidskwaliteit vinden niet plaats in het kader van het arboconvenant. LNV zet meer onderzoek uit. Op het moment dat er duidelijke vragen zijn kunnen die richting programmaleiders of BBCs van die programma's gestuurd worden om aan te geven dat er op die punten een behoefte bestaat.

Naast het platform zijn er meer onderzoeksinstituten die zich ook bezighouden in agrarische sectoren. Er is behoefte aan een overzicht van wie doet wat en de juiste kanalen om de problemen aan te kaarten.

Er wordt meer aandacht gevraagd voor reïntegratieaspecten, met name psychische klachten. Dit zou eventueel meegenomen kunnen worden in een, samen met de klankbordgroep veehouderij, nog te formuleren project rond het verminderen van fysiek en psychische problemen in de veehouderij. Op basis van de nulmeting is reeds getracht een project te formuleren. Dit sloot echter niet aan bij de verwachtingen van de BBC.

De CNV Bedrijvenbond vraagt om in het onderzoek ook de werknemers te betrekken. Daar de BBCs programma's begeleiden en niet de projecten is het meer en meer de bedoeling dat projecten groepen mensen (klankbordgroepen) rond zich verzamelen die feedback geven. In het project ondernemerschap is het mogelijk om werknemers in de projectdoelstelling op te nemen. Voor wat betreft personeelsmanagement worden er zowel werkgevers als werknemers bij betrokken.

Er zijn nog onduidelijkheden over de hele programmafinanciering met daarin de plaats van arbeid. Waarom gaat het voornamelijk om arbeid in de primaire sector? De boer is onderdeel van de keten en niet het middelpunt van de keten. Omdat de primaire sector in het verleden hard aan de bel trok wordt daar nu veel onderzoek uitgevoerd. Dit kan anders, maar als je te weinig geluid maakt word je niet gehoord. Daarnaast is een platform arbeid niet meer dan een groep mensen en de bijeenkomst heeft tot doel om kennis en onderzoeksvragen uit te wisselen.

De inventarisatie heeft de ‘klanten’ in de gelegenheid gesteld om onderwerpen voor te stellen. Daar uit de discussie blijkt dat veel klanten als nog willen reageren zullen ze in de gelegenheid gesteld worden om dit via een e-mail opnieuw te doen en onderwerpen voor kennisontwikkeling door te geven. Het is uiteraard niet zeker dat er onderzoeksvoorstellen uit voortkomen maar het krijgt wel de nodige aandacht.

Verder wordt gesteld dat de werknemers de laatste jaren veel te weinig aan de weg getimmerd hebben. Meer aandacht voor de werknemers kan wellicht plaatsvinden in het kader van ketenonderzoek.

Een deelnemer heeft behoefte aan gesprekken tussen de productschappen, vakbonden en LNV. De onderzoeken in de primaire sector, zoals in de veehouderij, hebben weinig aansluiting bij de bonden (meer coördinatie gewenst). Er wordt gesuggereerd om met de bonden en werkgeversverenigingen te gaan discussiëren over de onderwerpen en besteding van de beschikbare gelden. De uitnodiging voor deze bijeenkomst is bij de vragensteller wellicht niet goed overgekomen want het platform beschikt niet over financiën.